

*Короход Я.Д.,
аспірантка кафедри соціальних теорій
Національного університету «Одеська юридична академія»*

КОНФЛІКТИ В ПОЛІТИЧНОМ ПРОСТОРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ ТА ЇХ ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА

Анотація. В статті досліджено особливості прояву інформаційно-політичного протиборства в українських реаліях. Проаналізовано інформаційну складову вітчизняних політичних конфліктів. Зроблено висновок про виняткову важливість розумного використання інформаційних технологій у політичному житті суспільства.

Ключові слова: політичний конфлікт, політичний простір України, інформаційна складова політичного конфлікту, інформаційні технології, ЗМІ.

З переходом України від тоталітарного режиму до розбудови демократичної державності змінився характер інформаційного політичного простору, а також інформаційні технології, які використовуються в цьому просторі. Крім цього, з проголошенням незалежності, українське суспільство все частіше стикається з різного роду політичними конфліктами.

Досліджуючи інформаційну складову політичних конфліктів українського суспільства необхідно проаналізувати та визначити особливості політичного протиборства політичного процесу України, специфіку інформаційного фактору в політиці, політичному процесі та політичному конфлікті.

Конфліктологія для України представляє одну з молодих галузей знань. Проте українське суспільство характеризується існуванням системних криз та протиріч, які в подальшому перетворюються в конфлікти. З встановленням демократичних засад в державі, все частіше центральну позицію займають інтереси окремих політичних об'єднань, а також суспільства взагалі. Проте істотною ознакою політичних конфліктів є те, що вони, їх наслідки, впливають на всі сфери життєдіяльності.

Можна погодитися із І.П. Станкевичем, який звертає увагу на те, що «політичні конфлікти політичного процесу можуть відбуватися в двох площинах:

— між політичними та соціальними групами, які в даний момент не володіють владою, але прагнуть нею завладіти, і групами, які здійснюють контроль над владою;

— всередині політичних і соціальних груп, які при владі, але прагнуть більшого впливу на прийняття рішень і повного задоволення своїх інтересів».

Проте треба враховувати, що в сучасному просторі політичні конфлікти набувають нові якісні характеристики, що обумовлено стрімким розвитком інформаційного суспільства, в тому числі й в Україні.

Використання інформаційного фактору як інструменту політичного впливу багатоаспектний. Останніми роками діяльність українських мас-медіа значною мірою визначається підтримкою з боку політично-фінансових кланових угруповань, інтриги між якими властиві поточній політичній ситуації, так само як надзвичайно жорстока конкуренція політичних команд всередині влади, у тому числі й президентської. Водночас рівень аналітичності преси знизився, проте значно зріс рівень її символічності — сформувалася особлива мова політичного впливу, добре зрозуміла політичним діячам і, в той же час, часто незрозуміла для громадськості. Всі ці проблеми особливо загострюються в ході передвиборної кампанії, коли політичні партії та блоки прагнуть за невеликий проміжок часу надати виборцю максимум інформації про свого кандидата.

Слід зауважити, що аналіз стану політичної комунікації в сучасному українському суспільстві за даними соціологічних опитувань свідчить, що проголошення відмови українського суспільства від тоталітаризму радянського типу ще не означає його наближення до демократії з властивими їй принципами свободи слова та думки, свободи виявлення поглядів і переконань, а також правом громадян на отримання об'єктивної інформації. Наблизитися до розв'язання цієї проблеми можна було б через визнання на законодавчому рівні за мас-медіа принципово нового статусу — незалежних від тиску державних структур ЗМІ. Проте ще однією невирішеною проблемою є неготовність і самих мас-медіа, і журналістів до цього статусу — серед перешкод можна назвати і «внутрішню цензуру», і фінансову залежність, і відсутність солідарності в середовищі самих журналістів [2, 7].

Крім цього, слід звернути увагу на те, що в останнє десятиріччя українське суспільство почало зазнавати деструктивного впливу з боку західної масової культури, яка має здатність досить швидко руйнувати створювані протягом сторіч

національні традиції та системи цінностей, так само як і надбання національної культури. Проте, оскільки глобалізаційні процеси залучення національних суспільств до світового інформаційного простору є історично закономірними, вирішення зазначеної проблеми полягає не у поверненні до більшої інформаційної закритості, а у пошуку оптимального для українського суспільства співвідношення громадських ЗМК (в першу чергу – суспільного теле-, радіомовлення) та комерційних, оскільки саме надмірна комерціалізація ЗМК (насамперед – саме ефірних ЗМК) суттєво посилює деструктивний вплив західної масової культури на масову свідомість української аудиторії.

Більш того, за останнє десятиріччя українські мас-медіа стали реальним засобом політичної комунікації між владою і суспільством. Проте, оскільки ЗМК стали активними учасниками політичної боротьби між різними партіями та громадськими організаціями, у сучасному українському суспільстві політична комунікація, що реалізується саме за допомогою мас-медіа, має суперечливий характер, досить часто призводячи не до інтеграції суспільства, а до драматичного напруження у протистоянні різних сил. У цьому проявляється бінарність сучасних мас-медіа, тобто їх конструктивна та деструктивна роль. Особливо їх деструктивну роль можна спостерігати підчас політичного протиборства, коли опоненти використовують різні маніпулятивні засоби. Серед яких особливе місце займає інформаційна війна.

Як нам відомо, інформаційна війна є формою або ступенем розвитку інформаційного протиборства. Інформаційне протиборство – суперництво соціальних систем в інформаційно-психологічній сфері через прагнення впливати на ті чи ті сфери соціальних відносин і введення контролю над джерелами стратегічних ресурсів, в результаті якого одні учасники суперництва одержують переваги, потрібні їм для подальшого розвитку, а інші їх втрачають [5, 213].

Якщо аналізувати специфіку українського інформаційно-політичного простору, то можна говорити, що сучасна політична дійсність демонструє, що в політичній комунікації головна мета перестала мислитися тільки як управлінська, набагато важливіше створити інформаційну спільність комунікатора та її реципієнта, забезпечивши ідейну єдність сторін.

Чіткі визначення та максимальні збіги точок координат, в яких здійснюється політичний діалог, забезпечують ефективність цього діалогу. Якщо ж єдиного інформаційного поля не виникає, то створюється ризикова зона, в якій дії влади як суб'єкта політики можуть увійти до резонансу з настроями об'єкту дії – масами.

Якщо говорити про інформаційні війни, то перш ніж розглядати особливості їх застосування слід зазначити, що згідно з Указом Президента України 2012 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» «інформаційна війна – форма протиборства між суб'єктами (державами, блоками, партіями тощо), що передбачає інформаційний вплив на населення з використанням засобів масової інформації, комп'ютерних мереж тощо з метою формування відповідної суспільної думки, підриву морального духу як усього суспільства, так і окремих його інституцій» [1, 3].

Серед найбільш важливих передумов розвитку інформаційних воєн в Україні слід виділити декілька, найбільш важливих:

- збільшення міри впливу ЗМІ на бізнес- і політичній еліті після подій «Помаранчевої революції»;

- у кожній війні є своя мета і свій замовник. Тому посилення конкурентної боротьби у бізнес- і політ-співтовариствах в ситуації практично повної відсутності ідеології і імідж-стратегій нового покоління стало другим і вирішальним чинником;

- ніяка війна не можлива без підготовки на полігонах і в локальних конфліктах. Такими полігонами стали активізація рейдерських проявів в Україні і трирічна боротьба за політичний вплив [3].

Отже, з огляду на медіа-впливи (впливи ЗМІ на свідомість людини) як найпоширеніший сьогодні вид масових впливів на свідомість, слід звернути увагу на те, що подібні впливи на свідомість населення є, наприклад, першим і найпоширенішим засобом інформаційно-психологічного впливу при веденні підготовки та проведення інформаційних воєн, яким забезпечується застосування основних способів її ведення – інформування, дезінформування, маніпулювання, поширення чуток і міфів [6, 42,46].

Таким чином можна зазначити, інформаційні війни можуть вестися шляхом здійснення певного виду інформаційних впливів, які поділяються на: психогенний, психотропний, психоаналітичний, кожний із яких характеризується особливостями впливу на свідомість, і не однаковою суспільною небезпечністю.

У разі активних агресивних проявів серед населення як наслідків застосування вказаних засобів психологічного впливу можуть мати місце суспільно небезпечні наслідки у вигляді масової паніки, масової агресії, неадекватних дій відносно певних груп населення, етнічних груп або влади тощо.

Хоча чинний Кримінальний Кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу

(ст. 109), посягання на територіальну цілісність (ст. 110), порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії (ст. 161), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258-2), заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295), впливи на свідомість з цією метою не криміналізовані: вони фактично «випадають» з поля зору законодавця.

Водночас саме шляхом здійснення впливів на свідомість сьогодні можливе втягнення населення у вчинення подібних злочинів, зокрема втягнення у сепаратистські рухи, екстремістські та релігійні секти. Ці дії перебувають поза дією закону про кримінальну відповідальність.

Також, політичне протиборство, що відбувається в державно-правовій сфері, може відбуватись і на електоральному полі (тобто під час виборчих перегонів), між різними фракціями всередині парламенту і між вищими органами влади — насамперед, тими, які були сформовані за результатами виборів, тобто між парламентом і президентом. Тому презумпція боротьби суттєвим чином впливає на критерії віднесення ситуацій, що виникають у державно-правовій сфері, до категорії конфліктних. На думку В.І. Курбатова використання стандартного визначення конфлікту як протиборства сторін взаємодії, які мають протилежно спрямовані мотиви, цілі та інтереси означатиме той факт, що конституційне право, предметом якого є переважним чином відносини, що формуються у владно-політичній сфері, повинно мати на сто відсотків «конфліктогенний» характер, тобто являти собою сукупність правових норм, які регулюватимуть зазначені правовідносини виключно з позицій запобігання та врегулювання конфліктів між владними суб'єктами.

З іншого боку, не враховувати «конфліктогенний» момент у взаємовідносинах між суб'єктами конституційного права при конструюванні конституційно-правових норм не можна. Тому, коли йдеться про виборчий процес чи про форми взаємовідносин між вищими владними інституціями, а також в інших випадках контактування різних за статусом чи за інтересами суб'єктів, законодавці повинні формулювати норми Основного Закону таким чином, щоб забезпечити перетворення здорової конкуренції на відкрите протистояння, що може призвести до кризових явищ у державно-правовій сфері. При цьому, враховуючи особливий «конфліктогенний» характер, слід вичленяти з усіх правових ситуацій, що виникають у межах конституційно-правового регулювання, ті, які насправді можуть у разі загострення завдати серйозної шкоди нормальному демократичному розвитку української державності, або й повністю

дестабілізувати ситуацію в країні. Останній рік політичного протистояння якраз і характеризувався такими конфліктами, в результаті нехтування якими в державі виникла конституційна криза. Конфліктний метод поведінки сторін мав яскраво виражений характер.

Отже, на думку М.Росенко, головна причина політичних конфліктів у сучасній Україні пов'язана зі стратегією і тактикою перерозподілу державної власності та влади, що обумовлює їх гостроту й призводить до соціально-економічної і політичної нестабільності та напруженості у всіх сферах суспільства. Соціально-психологічний фон, на якому виникають і проходять конфлікти, характеризують такі чинники:

- радикальні зміни в соціальній структурі суспільства, що виявляються у стрімкій диференціації населення по рівню доходів;
- деформація — зміна системи цінностей;
- поширення простору соціально-етнічної напруженості на базі конституційних, територіальних протиріч;
- відсутність досвіду перебування в конфлікті, нетерпимість до тих, хто інакше думає і інакше діє;
- масові порушення закладених у Конституції прав і свобод громадян.

Особливостями політичних конфліктів за часів незалежної України є те, що це конфлікти у сфері самої влади за володіння реальними важелями влади; роль влади в конфліктах, що виникають в неполітичних сферах, але які прямо або опосередковано зачіпають основи існування цієї влади, є значною.

- Основні види політичних конфліктів в Україні:
- між гілками влади, зокрема у процесі становлення інституту президентства;
 - внутрішньопарламентський;
 - між політичними лідерами;
 - між партіями;
 - усередині державно-адміністративного апарату.

Складність ситуації полягає у тому, що в час, що триває, всі ці політичні конфлікти нашарувалися один на одного.

Не маючи досвіду перебування в конфлікті і виходу з нього, Україна опинилася в неослабному конфліктному полі. В умовах конфліктної політики економіка повністю залежить від політичних процесів. Регулювання економічних процесів, залежно від політичних інтересів, призводить до ігнорування об'єктивних економічних законів. Вплив на політику крупних бізнес-груп створює дисбаланс в економічному розвитку окремих регіонів і рівні життя різних соціальних груп, що також сприяє розвитку конфлікту.

Значущу роль у загостренні конфліктів відіграють засоби масової інформації. З їх допомогою політичні і економічні конфлікти переносяться в сферу громадського суспільства. Гіпертрофована подача конфліктних матеріалів призводить до створення відчуття постійної напруги і до виникнення конфліктів у трудових колективах, суспільному транспорті, в сім'ї і в суспільстві загалом. Найнебезпечнішим є залучення до конфлікту влади інституту сім'ї. Вона і так в традиційному сенсі перестала існувати. Це не просто конфлікт поколінь — батьків та дітей: в нових ринкових відносинах багато батьків не змогли знайти себе. Вони перестали бути авторитетом для своїх дітей, які успішніші і більше пристосовані до життя. Той негатив, в якому перебуває молоде покоління, робить його агресивним, дає відчуття всездозволеності. Це інколи використовують політики, направляючи їх проти своїх політичних опонентів.

Не сприяє виходу з кризи і вирішенню конфліктів громадянське суспільство, яке повинно зупинити негативні дії влади. Через свою слабкість воно не може впливати на процеси, що тривають.

За результатами аналізу можемо зробити висновки, що політичний конфлікт в Україні, який триває фактично з часів проголошення незалежності — горизонтальний із елементами вертикального режимного конфлікту інтересів, має ознаки внутрішньодержавної загальнонаціональної кризи. За збігом обставин, окремі види політичних конфліктів, що можуть виникати, тобто між гілками влади, зокрема у процесі становлення інституту президентства; внутрішньопарламентський; між політичними лідерами; між партіями; усередині державно-адміністративного апарату, в Україні є одночасними. Особливостями його є те, що це конфлікти у сфері самої влади за володіння реальними важелями влади та роль влади в конфліктах, що виникають в неполітичних сферах, та які зачіпають основи існування цієї влади, виключно велика.

Результати дослідження вказують на те, що політичне конфліктне поле в Україні не знівелює, поки ініціатива не почне виходити від влади.

Політологи попереджають, що політичні конфлікти в Україні повинні бути обмежені не лише за інтенсивністю, але й за своєю тривалістю. Інакше механізми державного управління деформуються до такої міри, що не зможуть підтримувати баланс суспільних інтересів. Існує небезпека, що наслідком конфлікту може стати нова революція, яка призведе до зміни не лише форми правління та системи цінностей, але й до втрати державності. На те, що політичний конфлікт затяжний і обумовлені ним кризи наближають Україну до

зони ризику failed state — держави, що не відбулася [4, 70].

Такі перспективи мають сприяти веденню адекватної політики керівниками держави та консолідації українського народу перед можливими загрозами та труднощами.

На теренах сучасного українського соціуму відбуваються радикальні зміни соціально-економічної, політичної й духовної системи, що демонтують усталені структури та установи. Ці процеси за своєю сутністю глибоко конфліктні. Враховуючи усе зростаючу роль інформації у житті будь-якого суспільства, використання її як дієвого інструменту ведення політики, зокрема з метою ініціації конфлікту або його керування, розуміємо необхідність адекватного використання інформаційних технологій, що сприятиме зміцненню та розвитку України як в очах її громадян так і на міжнародній арені.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.12.2012 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України: Указ Президента України» від 29.12.2012 р. № № 771/2012 // Офіційний вісник Президента України. — 2013 р. — № 3.
2. Гриценко О.М. Мас-медіа в процесах демократичних трансформацій українського суспільства (політико-культурологічний аспект) : Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.03 / О.М. Гриценко ; Київський національний ун-т ім. Т. ШЕВЧЕНКА. — К., — 2003. — 18 с.
3. Кашпур А. Об информационных войнах в Украине и не только... [Електроний ресурс] / А. Кашпур — Режим доступа: <http://blog.liga.net/user/kashpur/article/1389.aspx>
4. Козер Л. Функции социального конфликта / Л. Козер ; пер. с англ. — М. : "Идея-Пресс", "Дом интеллектуальной книги", 2000. — 208 с.
5. Манойло А. В. Государственная информационная политика в условиях информационно-психологической войны / А. В. Манойло, А. И. Петренко, Д. П. Фролов. — 2-е изд., стереотип. — М. : Горячая линия—Телеком, 2009. — 541 с.
6. Прибутько П.С. Інформаційні впливи: роль у суспільстві та сучасних воєнних конфліктах / П.С. Прибутько, І.Б. Лук'янець. — К. : Вид. Паливода А.В., 2007. — 252 с.

Короход Я.Д. Конфликты в политическом пространстве современной Украины и их информационная составляющая. — Статья.

Аннотация. В статье исследованы особенности проявления информационно-политического противоборства в украинских реалиях. Проанализировано информационную составляющую отечественных политических конфликтов. Сделан вывод об исключительной важности разумного использования информационных технологий в политической жизни общества.

Ключевые слова: политический конфликт, политическое пространство Украины, информационная составляющая политического конфликта, информационные технологии, СМИ.

Korokhod Ja.D. Conflicts in the political field of modern Ukraine and their informational component. — Article.

Summary. In the article the features of information-political confrontation in Ukrainian reality, are considered. The information component of political conflict is analyzed. The conclusion about the crucial importance of the wise use of information technology in the political life of society is made.

Keywords: political conflict, the political space of Ukraine, the information component of the political conflict, information technology, media.